

Finansal Kapsayıcılığın Gelişmesinde Katılım Bankacılığının Rolü: Katılım Bankacılığı Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Hesaplanması

Murat Gündüz*
Yunus Özyıldırım**

Öz

Gelişmekte olan ekonomilerde tüm yetişkinlerin finansal ürün ve hizmetlere erişebildiği ve tasarruflarını finansal araçlarla sağladığı bir piyasa oluşturmak politika yapıcılar ve düzenleyiciler için bir öncelik haline gelmektedir. Dini inanışlarını gerekçe göstererek kendilerine uygun finansal ürün ve hizmetlerin bulunmadığını veya kısıtlı olarak bulunduğunu düşünen ve bundan dolayı kendilerini finansal hizmetlerden dışlayan yetişkinlerin finansal sisteme dahil edilmesi finansal kapsayıcılık boyutunun artmasında büyük öneme sahiptir. Sarma'nın (2008) literatüre kazandırdığı finansal kapsayıcılık endeksi ile bankacılık hizmetlerinin erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve kullanım boyutları üzerinden finansal kapsayıcılığın ölçülmesi mümkün hale gelmiştir. Endeks 0 ile 1 arasında değerler almakta ve 0 finansal kapsayıcılığın dışında kaldığını 1 ise finansal kapsayıcılığın tam olarak sağlandığını göstermektedir. Bu çalışmada 2007-2019 yıllarını kapsayan Türkiye'deki 81 il için Katılım Bankacılığı için finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulmuştur. Oluşturulan endeks değerlerinin genel olarak çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu da Katılım Bankacılığının henüz illerde yeni yeni yaygınlaşmaya başlamasıyla açıklanabilir. Katılım Bankacılığı finansal kapsayıcılık endeksi değerlerine göre en yüksek finansal kapsayıcılığa sahip üç ilin İstanbul, Ankara ve Konya olduğu en düşük finansal kapsayıcılığa sahip üç ilin ise Hakkari, Artvin ve Tunceli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal kapsayıcılık, Finansal kapsayıcılık endeksi, Katılım bankacılığı.

JEL Sınıflandırması: G15, E5, O16, P34.

Abstract - The Role of Islamic Banking in the Development of Financial Inclusion: Calculation of Islamic Banking Financial Inclusion Index

In emerging economies, creating a market where all adults can access financial products and services and provide their savings through financial instruments is becoming a priority for policy makers and regulators. The inclusion of adults who think that their financial beliefs are not available or have limited financial products and services and therefore exclude them from financial services is of great importance in increasing the financial inclusion dimension. With the financial inclusion index that Sarma's (2008) has brought to the literature, it has become possible to measure financial inclusion through the accessibility, usability and usage dimensions of banking services. The index takes values between 0 and 1 and 0 indicates that the financial inclusion is excluded and 1 indicates that the financial inclusion is fully achieved. In this study the Islamic banking for financial inclusion index of 81 provinces in Turkey, covering the years 2007 to 2019 was established. It has been determined that the created index values are generally very low. This can be explained by the fact that İslami Banking has just started to become widespread in the provinces. According to the İslami Banking financial inclusion index values, the three provinces with the highest financial inclusion were İstanbul, Ankara and Konya, while the three with the lowest financial inclusion were Hakkari, Artvin and Tunceli.

Keywords: Islamic Microfinance, Microfinance, Participation Banks, Islamic Finance, Poverty.

JEL Classification: G21, D53, D64, E44

* Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü - E-posta: murat.gunduz@usak.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0006-8796>

** Sorumlu Yazar, Uşak Üniversitesi, Ekonometri Yüksek Lisans Programı - E-posta: yunus-ozyildirim@hotmail.com - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7198-4615>

Makale Gönderim: 18.08.2020 Makale Kabul: 30.11.2020 DOI: <http://dx.doi.org/10.46520/bddkdergisi.841147>

1. Giriş

Finansal kapsayıcılık, dünya çapında çok sayıda ülkenin finansal piyasalarını ve ekonomilerini geliştirmek için uygulanan politikalar beraberinde gittikçe önem kazanan bir husus haline gelmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin kalkınması önündeki önemli itici güçlerden biri kapsayıcı bir finansal sektördür. Katılım bankacılığında son yıllarda görülen büyümenin daha kapsayıcı bir finansal piyasa oluşturulması üzerinde olumlu etki meydana getireceği düşünülmektedir. Bu kapsamda World Bank (2014) tarafından yapılan bir araştırmada katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık üzerine pozitif etkisinin olduğu saptanmıştır. Gelişmekte olan ekonomilerde yaklaşık 2.7 milyar kişinin (yetişkin nüfusun %70'i) finansal hizmetlere erişemediği ve bunun büyük bir kesimini müslüman yetişkinlerin oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu sebeble katılım bankacılığına olan ilginin finansal kapsayıcılığı geliştirmede ve ekonomik kalkınmayı güçlendirmede faydalı olacağı belirtilmektedir. Ayrıca katılım bankacılığının gelişmesinin dünya genelinde günlük geliri 2 doların altında yaşamını sürdüren 700 milyon civarındaki yoksul sayısında da azalışa yol açacağı iddia edilmektedir (Mohieldin vd. 2011: 9).

Finansal hizmetlere erişimi ölçmek amacıyla yapılan analizlerde müslüman nüfusun yoğun olduğu birçok ülkenin finansal sektöründe son yıllarında kaydedilen büyüme rakamlarına rağmen yetişkin nüfusun hala istenilen oranda finansal ürün ve hizmetlere dahil edilemediği gözlenmiştir (Burgess ve Pande 2004: 4). Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde finansal kapsayıcılık endeksinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun sebepleri olarak dini inançlar, finansal hizmetlere erişim mesafesi ve yeterli bilginin olmaması gibi nedenler öne sürülmektedir (Işık, 2011: 2). Crabtree (2010) Gallup 2010 anket verilerine dayanarak, İslam İşbirliği Örgütü (İİO) üye ülkelerinde yaşayan yetişkin nüfusun %90'ının dini günlük hayatlarının önemli bir parçası olarak gördüklerini ifade etmektedir. Bu oran Türkiye için %82'dir (Gallup, 2010). Bu oranlar finansal kapsayıcılığın geliştirilmesinde ve bütünüyle kapsayıcı bir finansal sistem oluşturma hedefi için tüm kullanıcıların finansal ürün ve hizmetlere erişebilmesinin önündeki engelleri iyileştirmek ve yetişkin bireylerin dini ve kültürel hassasiyetlerine karşı dikkatli olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Tasarrufların finansal kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirildiği, kredi kullanılabilirliğinin arttığı ve finansal hizmetlere erişimin kolay olduğu bir ekonominin özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için sürdürülebilir büyümeyi kolaylaştırabileceği belirtilmektedir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2012: 19). Finansal kapsayıcılığın geliştirilmesi ekonomik kalkınma için bir itici güç olmanın yanında yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltmada oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim finansal kapsayıcılığın katılım bankacılığının

gelişmesiyle daha da artacağı düşünülmektedir.(Beck, Demirgüç-Kunt ve Martinez Peria, 2006: 8)

2019 yılının Kasım ayında İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB-Islamic Financial Services Board) tarafından yayınlanan "Sorumlu Finans-Etik ve İslami Finans - Küresel Gündemi Yakalama" adlı raporda finansın temel amacının ekonomiyi güçlendirme olduğu üzerinde durulmaktadır. Finansın reel ekonomiye katkı sağlamak amacıyla geliştirildiği belirtilerek sonuca ulaşmada kullanılan bir araç olduğu ifade edilmektedir. Bu raporun sonuç bölümünde ise etik finans ve İslami finans sorumlu finansal dallar olarak nitelendirilmektedir. İslami finans ve etik finansın güçlü ortak benzerliklere sahip olduğu söylenmektedir (IFSB, 2019). Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2019 yılında yayınladığı "İslami Finans ve Etkili Yatırım Raporu" başlıklı raporunda Konvansiyonel Etki Düşünceleri, Etkili Yatırım Evreni, İslam Hukuku'nun Temelleri, İslami Yatırım Evreni, Örtüşen Alanlar ve Büyüme Stratejileri gibi başlıklar ele alınarak İslami finansın ve yayılımının ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri incelenerek ekonomiler için öneminden bahsedilmektedir (UNDP, 2019). Bu programlar aracılığıyla İslami finansın gelişiminin finansal kapsayıcılığı artıracığı beraberinde de ekonomik anlamda gelişmenin bir parçası olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümde finansal kapsayıcılık ve finansal erişim temeline dayanan finansal kapsayıcılık endeksi üzerine araştırmalara yer verilerek konu derinlemesine incelenmiştir. İkinci bölümde finansal kapsayıcılık endeksi yöntemi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Sarma'nın(2008: 5)'deki çalışmasında literatüre kazandırdığı finansal kapsayıcılığı ölçen finansal kapsayıcılık endeksi kullanılarak Türkiye için katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık boyutu ölçülmüştür. Bu çerçevede Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından yayınlanan veriler kullanılarak Türkiye'nin 81 ili için 2007 - 2019 yıllarını kapsayan katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksi (KBFKE) hesaplanmıştır. Elde edilen endeks, bankacılık hizmetlerinin erişebilirliği ve kullanımı gibi çeşitli bankacılık sisteminin boyutları hakkında bilgiler içermektedir. Hesaplanan endeks bankacılık hizmetlerinin her boyutunu 0 ile 1 arasında değer haline getirmekte, 0'a yaklaştıkça finansal kapsayıcılığın dışında kaldığını, 1'e yaklaştıkça ise finansal kapsayıcılığın gittikçe genişlediğini göstermektedir. 0 kapsayıcılığın olmadığı bir piyasayı 1 ise tam kapsayıcılığı ifade etmektedir. Son olarak bulgular yorularak Türkiye'nin katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık boyutu üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. Literatür Taraması

Bankacılık sektörünün oluşması, finansal piyasaların büyümesi ve gelişmesine katkı sağlamış aynı zamanda daha fazla kişiye daha geniş finansal ürün ve hizmet yelpazesine erişim imkânı sunmuştur. Kempson (1994), 1970'lerin ortalarında İngiltere'deki hane halklarının yarısından azının herhangi bir finansal kuruluşta hesabının olduğunu bildirmektedir. Bununla birlikte 1970'lerin başlarında hane halklarının yaklaşık dörtte birinin kredi hizmetlerine erişim hakkına sahip olduğunu bu rakamın on yıl içinde dörtte üçlük seviyelere çıktığını ifade etmektedir. Kempson & Whyley (1999: 10), bu gelişmeleri tetikleyen iki temel hususun ise finansal hizmet sektörünün deregülasyonu ve risk değerlendirmesi için bilgi teknolojisinin uygulanmasındaki gelişmeler olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan çalışmalarında, bir banka hesabına sahip olmak veya sigorta gibi en temel finansal ürünlerden bile yoksun gruplar olduğunu saptamışlardır. Bu grupların finansal piyasalar içinde çok fazla hizmet alamayan kesim olarak finansal dışlanmadan daha düşündürücü bir mesele olan finansal hizmetlere katılımın sınırlı olması durumu ile yüz yüze oldukları ortaya koyulmuştur. Finansal kapsayıcılıktaki sınırlılıklar, finansal piyasaların yanı sıra hem ABD'de hem de Avrupa'da ekonomik ve sosyal bir sorun olarak görülmüş ve giderilmesi için çalışmalar arttırılmıştır (Zhijun, 2007: 2). Özellikle gelişmekte olan ekonomiler, genel stratejilerinin bir parçası olarak, finansal piyasaların istikrarlı gelişimi için düşük gelirli hane halkı ve firmaların finansal hizmetlere daha fazla erişimini yani finansal kapsayıcılığı arttırmayı hedeflemektedir (Morgan ve Pontines, 2014: 7). Kapsayıcılığı yüksek bir finansal piyasada tasarrufların finansal kuruluşlar aracılığıyla sağlanması ve kredi kullanılabilirliğinin artması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmada önemli bir etken olarak görülmektedir. Finansal erişimin ölçülmesine yönelik olarak Honohan (2007: 10), araştırmasında 160'dan fazla ülke için hane halkı anketi ile birlikte bankalar ve küçük finans kurumlarından elde ettiği verileri kullanarak, finansal hizmetleri kullanan hanelerin oranını tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmacı ankette özellikle finansal varlıkların sayılarını değil finansal hizmetlere erişimin olup olmadığını belirlemeyi hedefleyen sorular üzerine yoğunlaşmıştır. Elde edilen veriler kullanılarak banka hesaplarını toplam nüfusa, anketlere dayalı erişimi ortalama mevduat büyüklüğüne ve ülke verilerini de kişi başına GSYH'ye oranlanmıştır. Daha sonra Gini Katsayısı kullanılarak bu oranları ekonometrik olarak yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda yoksulluk ile finansal kapsayıcılık arasında ters yönlü bir ilişkili olduğu yine Gini Katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliği ile arasında da negatif yönde bir ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Aynı doğrultuda Beck vd. (2005: 25) finansal gelişimin gelir dağılımı ile yoksulluk

üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada, geniş bir literatür taramasından sonra finansal gelişimin, yoksulluğun azaltılması ve gelirin arttırılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Yoksulluk ve gelir birlikte değerlendirildiğinde finansal gelişimin etkisi yoksulluğu azaltmada gelir artışına nazaran daha yüksek seviyededir. Dolayısıyla gelir eşitsizliğinin hızlı bir şekilde ortadan kaldırılmasında büyük öneme sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Finansal gelişimin ölçülebilmesi amacıyla yapılan çalışmalar çok boyutlu olarak finansal kapsayıcılığın araştırılmasına zemin oluşturmuştur. Sarma (2008: 5) ise finansal kapsayıcılık üzerine yapılmış çalışmalar olmasına rağmen finansal kapsayıcılığın boyutunu ölçen hiçbir çalışmanın olmamasına dikkat çekmiş ve dünya üzerinde iyi bilinen İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) ve Gayri Safi Milli Gelir (GDI) gibi endekslerin oluşturulmaları ile benzerlik gösteren bir yapıda Finansal Kapsayıcılık Endeksini (FKE) geliştirerek literatüre kazandırmıştır. FKE, finansal kapsayıcılığın göstergeleri olarak bilinen bankacılık verilerinin (kişi başına ATM ve şube sayısı, kredi kullanım ve mevduat miktarı, mevduat hesabı sayısı) çeşitli boyutlarının dikkate alındığı, 0 ile 1 arasında bir değer alabilen çok boyutlu bir endekstir. Oluşturulan bu endeks finansal kapsayıcılığın boyutlarının ortaya koyulmasına ve yeni araştırmaların yapılmasına olanak sağlamıştır.

Arora (2010: 4) bu çalışmalardan birine imza atarak Sarma (2008: 5)'nin önerdiği endeksi incelemiş ve finansal kapsayıcılığı ölçmede eksik yönlerinin olduğu kanısına varmıştır. Endekse sosyal yardım, işlem kolaylığı ve işlem maliyetleri ile ilgili değişkenleri de dâhil ederek yeni bir sosyo-ekonomik finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmuştur. Gupte vd. (2012: 136) oluşturulan finansal kapsayıcılık endekslerini inceleyerek Sarma (2008: 5) ve Arora (2010: 5)'nin finansal kapsayıcılık endeksi hesaplamalarında bir veya daha fazla boyutun eksik olduğunu belirtmektedir. Mümkün olduğunca çok boyutlu bir endeksin daha kapsamlı bir finansal kapsayıcılığın ölçülmesiyle sonuçlanacağını ifade etmektedir. Dünya Bankasının 2009 ve 2010 yıllarında yayınlamış olduğu verileri kullanarak UNDP'nin HDI'yu 2010'da hesaplarken kullandığı yöntemi kullanarak dört kritik boyutu (erişebilirlik, kullanım, işlem kolaylığı ve işlem maliyetini) esas alan yeni bir finansal kapsayıcılık endeksi oluşturmuştur. Ancak finansal kapsayıcılığın gelişim sürecinde bazı eksiklerin var olduğunu söyleyen Dünya Bankası araştırmacıları Demirgüç-Kunt & Klapper (2012: 20) finansal kapsayıcılık üzerine yaptıkları araştırmada sadece bankalar ve küçük finans kuruluşları üzerine çalışmalar yapıldığını belirterek bu durumu bir eksiklik olarak görmüşlerdir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla finansal kapsayıcılığın bireyler üzerindeki etkisini ülkeler bazında araştırmışlardır. 148 ülkede yetişkinlerin nasıl tasarruf yaptıklarını, borç aldıklarını, ödeme

yaptıklarını ve riski nasıl yönettiklerini ölçen 150.000'e yakın veri kümesi olan Dünya Bankası Global Findex veri tabanını oluşturmuşlardır. Çalışmada ülkelerin finansal kapsayıcılık boyutu hakkında bilgiler verilerek bölgesel ve bireysel farklılıkların olduğu gösterilmiştir. Araştırmacılar, bu farklılıkların oluşmasında en önemli etkenler olarak yüksek maliyet, mesafe, uygun verilerin bulunmaması ve dini gerekçeleri gereği piyasa dışında kalan bir kesimin olduğunu tespit etmişlerdir. Nitekim Demirci-Kunt vd. (2013: 10) çalışmalarında, endeksin hesaplandığı ülkelerde Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasında bir farklılık olduğu tespit edilerek bu finansal kapsayıcılık farklılığının talep yönlü mü yoksa arz yönlü mü olduğunu araştırmışlardır. Çalışmada, Gallup araştırma şirketinin 64.000'den fazla kişi üzerinde uygulamış olduğu Dünya Anketinde yer alan Katılım Bankacılığını esas alan sorulardan da faydalanılarak resmi bir finansal hesaba sahip olma ve resmi bir finansal kurumda tasarruf etme oranları incelenmiştir. Finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanan ülkelerde Müslümanların resmi bir hesaba sahip olma ve resmi bir finansal kurumda tasarruf etme oranının Müslüman olmayanların oranına göre önemli derecede düşük olduğu tespit edilmiştir.

Katılım Bankacılığı kaynaklı finansal hizmetlerin kullanımı ve bunun finansal kapsayıcılık ile arasındaki ilişkisini inceleyen Dünya Bankası (2014) raporunda, dini sebeplerden dolayı kendini finansal piyasaların dışında tutarak finansal ürün ve hizmetlere erişemeyen 40 milyondan fazla kişi üzerine incelemede bulunulmuştur. Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkelerde, finansal sektörün büyümesine rağmen birçok kişinin ve firmanın hâlâ finansal açıdan bu hizmetlere dâhil olmadıkları sonucuna varılmıştır. Yetişkinler ve firmalar üzerinden yapılan analiz sonucunda ise birçok Müslüman ülkenin gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kaldığı ve sadece %27' lik bir kesimin finansal anlamda kapsayıcı olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda finansal hizmetlere erişimin önünde dini gerekliliklerin engel olarak görülmesi yanında uzaklık, veri eksikliği ve güven unsurlarının da önemli olduğu ortaya koyulmuştur. Aynı doğrultuda Naceur vd. (2015: 11) çalışmalarında, Katılım Bankacılığının varlığı ve faaliyeti ile finansal kapsayıcılık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Öncelikle Katılım Bankacılığının gelişiminin Müslüman ülkelerde finansal kapsayıcılığın artması ile ne derecede ilişkili olduğu incelenmiştir. Bu amaca yönelik olarak IMF'nin FAS (Financial Access Survey) ve Dünya Bankası'nın Global Findex veri tabanları kullanılarak özellikle işletmelere yönelik yapılan anketten elde edilen değişkenler incelenmiştir. Yapılan araştırma kapsamında, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkeleri arasında finansal hizmetlere erişimin daha hızlı artmasına rağmen, finansal kapsayıcılık açısından bakıldığında dünya genelinin oldukça altında oldukları görülmüştür. Araştırmacılar İİT ülkelerinde dini açıdan kendilerini finansal kapsayıcılık alanının dışında tutmak isteyen bireylerin

çok sayıda olduğunu ve bu durumun nedeni olarak ta birçok İT ülkesinde Katılım Bankacılığının yeterince gelişmemiş olduğu sonucuna varmışlardır. Finansal kapsayıcılığın gelişmesine yönelik uygulanan stratejiler açısından değerlendirmelerde bulunan Zulkhibri (2016: 315) çalışmasında, 13 Müslüman ülkenin son zamanlarda uygulamış oldukları finansal kapsayıcılık stratejilerini ve hedeflerini değerlendirmektedir. Çalışmada detaylı bir şekilde incelenen Malezya, Endonezya, Nijerya ve Bangladeş gibi ülkelerin finansal kapsayıcılık yönünden yenilikçi yollar belirlediği saptanmıştır. Finansal kapsayıcılığın geliştirilmesi için yapılan yeniliklerin ve belirlenen hedeflere ulaşmanın, yoksulluğun azaltılması ve bu ülkelerdeki refah düzeyinin artırılmasında rolünün önemli olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Katılım Bankacılığının sunduğu finansal hizmetlerin sınırlı olduğunu belirterek bu durumun güçlendirilmesi için arz ve talep tarafını ele alan 6 politika önerilmiştir.

Katılım Bankacılığına farklı bir bakış açısı getiren Mohieldin vd. (2011: 12) küçük ve orta ölçekli işletmeler için kapsayıcılık meselesini iki yönden ele almaktadır. İlki geleneksel borç temelli finansmana uygun bir alternatif sunan kâra veya zarara ortaklık, diğeri ise servetin toplum tarafından yeniden dağıtılması için özel araçlarla desteklenmesidir. Bunlar Katılım Bankacılığı hizmetleri arasında olanlardan Zakah, Sadaka, Waqf ve Qard-al-Hasan gibi dağıtım araçlarıdır. Yeniden dağıtım araçlarının yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve gelişen bir ekonomi inşa etmek için birbirlerini tamamladıkları sonucuna varılmıştır. İslam'ın gerçek bir ruh haliyle uygulanması halinde yoksulluk içinde yaşanan Müslüman ülkelerde yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azalmasına neden olacağı ortaya koyulmaktadır.

Konuyla yakından ilişkili literatüre katkı sağlayan çalışmalar (Yorulmaz, 2013; Er vd. 2016; Gündüz ve Özyıldırım, 2019; Seven vd. 2020) incelendiğinde Yorulmaz (2013) tarafından Türkiye'nin 2004-10 yılları için 80 ilin mevduat bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksini hesaplamıştır. Çalışmada endeks değerleri İstanbul ayrı bir bölge olarak ele alınarak elde edilmiştir. Dolayısıyla birçok ilin yüksek finansal kapsayıcılık düzeyine sahip olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında Gündüz ve Özyıldırım (2019) yaptıkları çalışmada mevduat bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksini 2011-2018 yıllarında arasında tüm iller için ortaya koymuştur. Bu çalışmada endeks değerlerinde Yorulmaz (2013) çalışmasına göre farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Böylece il bazlı hesaplamaların sonuçları değerlendirmede nüfusa oranlanan verilerden yararlanılmış ve illerin mevduat bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksi değerleri ortaya koyulmuştur. Benzer şekilde Er vd. (2016) yaptıkları çalışmalarında Türkiye'nin 12 bölgesi ve 80 ili için hem mevduat hem de katılım bankacılığı verilerini kullanarak 2009-2015 yılları için iki farklı finansal erişim endeksi oluşturup inceleme-

lerde bulunmuşlardır. Yine Seven vd. (2020) araştırmalarında farklı gelir gruplarını içeren ülkeler ile Türkiye'nin finansal kapsayıcılık değerlerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu araştırmayla bölgesel bazlı değerlendirmelerde bulunularak finansal kapsayıcılığın geliştirilmesi yönünde sonuçlar ortaya koyulmuştur.

3. Finansal Erişim ve Finansal Kapsayıcılık

Son on yılda hızla gelişen teknolojik yenilikler, finansal erişimdeki ilerlemeyi hızlandırmaktadır. Mobil bankacılık, Kenya, Filipinler ve Tanzanya gibi düşük gelirli ülkelerde finansal erişimin genişletilmesinde anahtar rol oynamıştır. Brezilya, teknoloji kaynaklı "mobil bankacılık" tarafından finanse edilen hizmetler sunarak uzak bölgelerde yaşayan insanlarda finansal erişimi arttırmıştır. Dünya Bankası raporuna göre düşük gelirli nüfusa sahip ülkelerde mobil ödemeler ve mobil bankacılık gibi teknolojik yenilikler çok faydalı olmuştur. Bunun nedeni bu yeniliklerin finans hizmetlerini yoksullara, kadınlara, kırsal kesimde yaşayanlara ve özellikle de banka şubelerinin olmadığı daha az nüfuslu bölgelerde yaşayan insanlara daha ucuz ve daha kolay erişimi sağladığı yönündedir (Demirgüç-Kunt, 2015: 24).

Milyonlarca banka hesabı oluşturmak, düzenli olarak kullanılmazsa çok az etkiye sahip olur ve maliyet dikkate almadan krediyi teşvik etmek aslında finansal ve ekonomik istikrarsızlığı arttıran bir etkiye dönüşür. Bu yüzden finansal okur-yazarlık hakkında yeterli bilgi donanımına sahip olunması önemli bir husustur. Tüm yetişkinlerin bilinçli bir şekilde tasarruf edebilir durumda olmaması finansal piyasalara fon akışının sağlanmasını güçleştirmektedir. Finansal ürün ve hizmetlere erişebilen yetişkinler, tasarruflarını finansal piyasalar aracılığıyla gerçekleştirip sistemin dışında kalan fonu piyasaya kazandırmaktadır. Tasarruflarını erişebildikleri finansal araçlarla gerçekleştiren yetişkinler finans sektörünün gelişmesine ve sürdürülebilir ekonominin sağlam adımlarla ilerlemesine öncülük ederler.

Ekonomik olarak güçlenmenin ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yardımcı olmada finansal atılımlar büyük bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda alınan kararlar, bireylerin finansal ürün ve hizmet yelpazesine erişiminin önündeki engelleri açmaya yönelik olması gerekmektedir. Nitekim toplumun her kesimini finansal piyasalara dâhil etmek üzere alınan kararlar, finansal kapsayıcılığın gelişiminde büyük bir katkı ortaya koymaktadır. Finansal kapsayıcılığı ilk olarak araştıranlardan biri olan Chakravarthi(2008), korumasız ve gelir seviyesi düşük grupların finansal ürün ve hizmet yelpazesine ihtiyaç duydukları anda en düşük maliyetle ve zamanında bu hizmetlerin sağlanması olarak belirtmiştir. Bu doğrultudan yola çıkarak Sarma (2008: 5) yılında finansal kapsayıcılık endeksini literatüre kazandırmış ve finansal kapsayıcılığı,

kamu ve özel sektörün içerisinde bulunduğu tüm finansal sisteme erişim ve kullanım kolaylığının sağlanması olarak ifade etmiştir.

Finansal kapsayıcılığı ölçmek amacıyla geliştirilen finansal kapsayıcılık endeksi, finansal ürün ve hizmet göstergelerini dikkate alarak hesaplanan çok boyutlu bir endekstir. Bu endeks ile finansal hizmetlerin erişilebilirliği (ATM, şube sayıları vb.), kullanılabilirliği (hesap sayısı vb.) ve kullanımı (mevduat ve kredi miktarları vb.) gibi finans sisteminin çeşitli boyutları hakkında bilgiler verilmektedir. Finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanırken belirtilen boyutların her biri 0 ile 1 arasında değerlere dönüştürülerek o boyutun finansal kapsayıcılık üzerinde ne ölçüde etkili olduğu belirlenmiş olur. Bu amaçla hesaplanan değerler 0'a yaklaştıkça finansal kapsayıcılığın azaldığı, 1'e yaklaştıkça ise finansal kapsayıcılığın arttığı ifade edilmiş olmaktadır. Böylece oluşturulan bu boyut değerleri bir araya getirilerek genel finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulmuş olur (Sarma, 2010: 15). Bu sayede hesaplanan finansal kapsayıcılık endeksi ile çeşitli birimler arasındaki (ülkeler, iller vb.) farkların görülmesine ve karşılaştırılabilir sonuçlar ortaya koyulmasına imkân tanınmaktadır.

Finansal kapsayıcılık endeksinin hesaplanmasında dikkate alınan boyutlardan ilki olan Finansal Hizmetlere Erişilebilirlik (accessibility), şube ve ATM sayısının coğrafik ve demografik tabanda ülke içindeki dağılımını göstermektedir (Dünya Bankası, 2005). Coğrafik olarak ele alınan şube ve ATM sayıları, kullanıcıların en yakın bankacılık hizmeti sağlayan birime ortalama ne kadar uzakta olduğunu göstermektedir. Demografik olarak ele alınan şube ve ATM sayıları ise bir şubenin ve/veya ATM'nin ne kadar kullanıcıya hizmet verdiğini ölçmektedir.

Finansal kapsayıcılık endeksinin hesaplanmasındaki ikinci boyut olan Finansal Hizmetlerin Kullanılabilirliği (availability), bir banka hesabına sahip olanların sayısını ifade etmektedir. 100.000 yetişkin başına düşen banka hesabına sahip kişi sayısı finansal anlamda bankacılık hizmetlerinin ne düzeyde kullanılabildiğini ölçmek için kullanılan bir göstergedir.

Finansal hizmetlerin yaygınlığını gösteren finansal kapsayıcılık endeksinin hesaplanmasındaki üçüncü boyut olan Finansal Hizmetlerin Kullanımı (usage), finansal sistem içerisinde kişi başına düşen mevduat ve kredi miktarını belirtmektedir (Dünya Bankası, 2005). Aynı zamanda bu boyut, kredi ve mevduatın vatandaşlar tarafından ne ölçüde kullanılabildiğini ve kullanılan kredi miktarının geri ödenmesinde hangi ölçüde ödeme gücüne sahip olunduğunun bir göstergesidir.

Literatürde yer alan bazı araştırmalar (Beck vd., 2005: 22; Peachey & Roe, 2006).

Finansal kapsayıcılık endeksinin hesaplanmasında söz konusu boyutlara ait tüm göstergeleri elde etmenin mümkün olmadığı veya bu göstergelerin genel itibarıyla mevduat bankalarının ürün ve hizmet yelpazesini içerdiği noktasında eleştiride bulunmuşlardır. Bir başka ifadeyle, diğer finansal kurumların (Katılım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları, Posta Bankaları, Sigorta Şirketleri vb.) verdiği hizmetlerinin dikkate alınmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de bankacılık sektörü göz önüne alındığında 2019 yılında genel içerisinde Mevduat Bankacılığının payının % 89, Katılım Bankacılığının payının % 8 ve Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının payının ise % 3 olduğu görülmektedir (TBB- Bankaların Aktiflere Göre Sektör Payları, 2019). Bu durum Türkiye’de bankacılık faaliyetleri içerisinde mevduat bankacılığının payının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Finansal kapsayıcılık endeksinin mevduat bankaları verileri üzerinden hesaplamak resmin büyük ölçüde bu kısmının görülmesine olanak tanımaktadır. Ancak Gallup Finansal Kapsayıcılık Dünya Anketi verilerine göre, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)’ye üye ülkelerde yaşayan yetişkin nüfusun % 90’ı dini günlük hayatlarının önemli bir parçası olarak görmektedir. Bu oran Türkiye için % 82’dir (Crabtree, 2010: 31). Aynı zamanda, finansal sistemin dışında kalan yetişkinlerin oranı incelendiğinde Hollanda’da % 0, Almanya’da % 3 ve İngiltere’de % 9 iken bu oran Türkiye’de % 51’dir. Buna göre Türkiye’de iki kişiden birinin finansal sistemin dışında olduğu değerlendirilmektedir (Işık, 2011: 2). Bununla birlikte gelişmekte olan ekonomilerde de 2.7 milyar kişi (yetişkin nüfusun % 70’i) finansal hizmetlere erişememekte ve bunun büyük bir kesiminin müslüman kişilerden oluştuğu bilinmektedir (Demirgüç-Kunt, 2015: 24).

Katılım Bankacılığına olan ilginin finansal kapsayıcılığı geliştirmede ve ekonomik kalkınmayı güçlendirmede faydalı olacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda Katılım Bankacılığına olan ilginin artması beraberinde dünya genelinde günlük 2 doların altında yaşayan 700 milyona yakın yoksul kesimi azaltan bir etki gösterecektir (Mohieldin, 2011: 9). Dünya Bankası (2014) tarafından yapılan analiz sonucunda ise Katılım Bankacılığının finansal kapsayıcılık üzerine pozitif bir etkisinin olduğu da ortaya konulmuştur.

4. Finansal Kapsayıcılığın Ölçülmesi

Finansal kapsayıcılık tek parçalı bir yapı olmamakla birlikte bir banka hesabına sahip olmaktan başlayıp modern bankacılık araçlarına kadar giden çok katmanlı bir sistem içinde incelenmesi gerekmektedir. Her katmanı oluşturan bir değişken finansal piyasaların farklı özelliğini temsil etmektedir. Oluşturulan endeks değerleri ile de her katmanı kapsayan çok boyutlu bir endeks değeri elde edilerek finansal hizmetlerin erişilebilirliği ve kullanımının hakkında net bilgiler verilmektedir (Sarma ve Pais, 2011: 615).

Tablo 1. Dünya Bankası (2005) Endeks Ölçüm Verileri

1-Şube 2-ATM	Coğrafik	1.000 kilometreye düşen şube sayısı 1.000 kilometreye düşen ATM sayısı
3-Şube 4-ATM 5-Kredi 6-Mevduat	Demografik	100.000 kişi başına düşen şube sayısı 100.000 kişi başına düşen ATM sayısı 1.000 Kişi başına düşen kredi miktarı 1.000 Kişi başına düşen mevduat miktarı
7-Kredi 8-Mevduat	GSYH(%)	Kredinin GSYH içindeki payı Mevduatın GSYH içindeki payı

Kaynak: Dünya Bankası, 2005.

Finans sektöründeki hizmetlerin ölçülmesine yönelik ilk girişim olarak değerlendirilen Beck vd. (2005: 44) çalışmalarında bankacılık sektörünün kapsayıcılığını en kapsamlı şekilde ölçmek için finansal hizmetlerin belirleyicilerini araştırmaktadırlar. 2003-2004 yılına ait finansal hizmetlere katılımın coğrafik ve demografik erişilebilirliğine ilişkin aşağıdaki sekiz göstergenin verilerini kullanarak finansal kapsayıcılığın resminin görülmesine olanak tanımaktadırlar.

Tablo 1'deki göstergelerden (1) ile (4) arasındaki değişkenler, finans sektörünün fiziki erişim olanakları açısından erişim boyutunu ölçmeye yarayan göstergelerken, (5) ile (8), bankacılık hizmetlerinin kullanımını ölçen göstergelerdir. Bir diğer çalışmaları Beck vd. (2007: 2) bankacılık hizmetlerini etkileyen diğer faktörleri ve bankacılık hizmetlerine erişimin ve kullanımın önünde yatan engelleri incelemek için aynı boyutları ve göstergeleri kullanmışlardır. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde kimi çalışmalar benzer göstergelerle finansal kapsayıcılığı ortaya koyarken kimi çalışmalar da farklı bakış açılarıyla kapsayıcılığı hesaplamıştır. Kimi yazar için sosyo-ekonomik açıdan değerlendirilirken kimi yazar tarafından da finansal piyasaların araştırılması için geliştirilmiştir. Seman (2006) tarafından oluşturulan Tablo 2'nin incelenmesi bu durumu daha anlaşılır hale getirmektedir.

Tablo 2. Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Ölçümü İçin Boyut ve Göstergelere İlişkin Çalışmaların Özeti

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar				
		Sosyal Yardım		Kullanım	Kolaylaştırma	Maliyet
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Beck, Demircug-Kunt, & Martinez Peria (2007: 3)	Bankacılık	* Demografik şube nüfuzu (100.000 kişi başına Banka şubesi sayısı) * Demografik ATM nüfuzu (100.000 kişi başına Banka ATM'si sayısı)	* Coğrafi nüfuz (1.000 m2 başına Banka şubesi sayısı) * Coğrafi nüfuz (1.000 m2 başına Banka ATM'si sayısı)	* Kredi göstergeleri: i. Kişi başına kredi miktarları: 1.000 kişi başına kredi sayısı ii. Kredi-gelir oranı: Ortalama kredi büyüklüğü * Mevduat göstergeleri: i. Kişi başına mevduat hesapları: 1.000 kişi başına mevduat sayısı ii. Mevduat-gelir oranı: Mevduatın kişi başına düşen GSYİH'ye oranı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Honohan (2007: 7)	Bankacılık ve Mikrofinans	* Demografik Banka nüfuzu (100 yetişkin başına Banka hesabı sayısı) * Demografik MFI'lar ve alternatif araçların nüfuzu (MFI'larda hesap sayısı ve 100 yetişkin için alternatif araçlar)	Dikkate alınmadı	* Ortalama Banka mevduat büyüklüğü	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Sarma (2008: 5)	Kredi, Tasarruf	* Demografik Banka nüfuzu (1000 yetişkin başına Banka hesabı sayısı)	* Demografik şube nüfuzu (100.000 yetişkin başına Banka şubesi sayısı)	* Kredi göstergeleri: i. Yurtiçi kredi (GSYİH'nın yüzdesi olarak) * Mevduat göstergeleri: ii. Yurtiçi mevduat (GSYİH'nın yüzdesi olarak)	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı

Tablo 2'nin devamı

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar				
		Sosyal Yardım		Kullanım	Kolaylaştırmak	Maliyet
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Mersland & Øystein Strøm (2009: 17)	Kredi	* Ortalama kredi miktarı * Kredi kullanan yetişkin sayısı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Chakravarty & Pal (2010:12)	Kredi, Tasarruf	Beck, Demirguc-Kunt ve Martinez Peria (2005:44) ve Sarma (2008: 5) 'da belirtilen boyut ve göstergeleri kullanmıştır.			Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Arora (2010: 5)	Kredi, Tasarruf	*Demografik şube nüfuzu (100.000 kişi başına Banka şubesi sayısı) *Demografik ATM nüfuzu (100.000 kişi başına Banka ATM sayısı)	*Coğrafi nüfuz (1.000 m ² başına Banka şubesi sayısı). *Coğrafi penetrasyon (1.000 metrekaare başına Banka ATM sayısı)	Dikkate alınmadı	*Mevduat hesabını açacak yerler *Hesap açmak için minimum miktar *Tasarruf hesabı açmak için minimum miktar *Hesap kontrolünde tutulması gereken asgari tutar *Tasarruf hesabında tutulacak asgari tutar *Hesap açmak için belge sayısı *Tasarruf hesabını açmak için belge sayısı *Kredi başvurularını gönderecek yerler *Minimum tüketici kredisi miktarı *Minimum ipotek kredisi miktarı *Tüketici kredisi başvurusunu işleme koyma günleri *İpotek kredisi başvurusunu işleme koyma günleri	*Tüketici kredisi ücreti (asgari kredi tutarının% 'si) *Konut ipotekli kredisi (asgari kredi tutarının% 'si) *Yıllık tasarruf hesabı ücreti *Uluslararası transfer fonlarının maliyeti (250 \$ 'dan yüzdesi) *ATM kartlarını kullanmayla ilgili ücret tutarı (100 \$ 'dan yüzdesi)

Tablo 2'nin devamı

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar				
		Sosyal Yardım		Kullanım	Kolaylaştırmak	Maliyet
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Prathap (2011)	Bankacılık İşlemleri, Tasarruf, Kredi ve Sigorta	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	* Bankacılık işlemi: Bankalar aracılığıyla çek, sosyal güvenlik, emeklilik ödemelerinin kullanımı, ATM kullanımı * Tasarruflar: Tasarruflar, kurumsal kaynaklarla (ticari Banka, kooperatif Bankası, postane veya SHG14 Banka bağlantısı), kurumsal kaynaklarla sabit mevduat veya tekrarlayan mevduat hesabıyla hesaplanır. * Kredi: Kurumsal kaynaklardan veya 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki SHG Bankası / MFP15 bağlantısı yoluyla * Sigorta: Herhangi bir sigorta tipi kaynak yoluyla	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Gupte, Venkataramani, & Gupta (2012: 138)	Kredi, Tasarruf	Hindistan için Finansal Kapsayıcılık Endeksi hesaplamak üzere Sarma (2008: 5) ve Arora (2010: 5) tarafından oluşturulan dört boyutu entegre edip o şekilde hesaplamıştır.				

Dipnot: Öz yardım grupları (SHGs), kredi kullanım imkânlarını temin etmek için Hindistan Merkez Bankası adı altında yürütülen politikalarından biridir.

Mikrofinans Sağlayıcısı (MFP) yoksullara finansal yardımın bir parçası olarak SHGs finansman (kredi / hibe) sağlamak üzere tüm imkânları içermektedir.

Kaynak: Seman (2016, s. 62-64). Financial Inclusion: The Role of Financial System and Other Determinants

5. Finansal Kapsayıcılık Endeksi'nin (FKE) Oluşturulması

5.1. Yöntem

Endeksin hesaplanmasında çok boyutlu bir yol izlenerek birden fazla değişkenden yararlanır. Bu yol küresel anlamda birçok kişi tarafından bilinen Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) tarafından oluşturulan İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI), Gayri Safi Milli Gelir (GDI) vb. endekslerin oluşumunda izlenen yöntem ile benzerlik göstermektedir (Sarma ve Pais, 2011: 615).

Öncelikle finansal kapsayıcılık endeksini meydana getiren her bir değişkenin endekste kullanılmak üzere boyut endeksleri hesaplanmaktadır. Her bir boyut endeksi d_i formül (1) de gösterildiği gibi elde edilmektedir. Bu hesaplanan boyut endekslerine i . boyutuna bağlı olarak $0 < w_i < 1$ arasında bir ağırlık verilir ve bu ağırlıklar her bir değişkenin finansal ürün ve hizmet sistemi içindeki önemlilik düzeyine göre belirlenmektedir. Ancak oluşturulan endekste her bir değişkenin önemi aynı olarak kabul edilmiş ve tüm boyutlara eşit ağırlıklandırma uygulanmıştır (Sarma, 2010:8).

$$d_i = w_i \frac{A_i - m_i}{M_i - m_i} \quad (1)$$

A_i = Boyut i'nin düzey değeri.

m_i = Boyut i'nin düzey değerinin alt sınırı

M_i = Boyut i'nin düzey değerinin üst sınırı

w_i = Boyut i'nin ağırlık değeri.

Her bir boyut değeri Formül (1) ile hesaplanarak $0 \leq d_i \leq w_i$ aralığında değerler haline getirilir. Finansal kapsayıcılığın hesaplandığı boyut değerleri n boyutlu uzayda $D = (d_1, d_2, d_3, \dots, d_n)$ ifade edildiği gibi gösterilmektedir. Bu n boyutlu uzay gösteriminde $0 = (0, 0, 0, \dots, 0)$ noktası en düşük finansal kapsayıcılık düzeyini gösterirken, $1 = (1, 1, 1, \dots, 1)$ noktası ise en yüksek finansal kapsayıcılık noktasını tanımlamaktadır. İdeal D noktasının $W = (w_1, w_2, w_3, \dots, w_n)$ Öklid Uzaklığı Formül (2)'deki gibi Normalize Edilmiş Ters Öklid Uzaklığı ile ölçülmektedir (Sarma, 2010:8).

$$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(w_1 - d_1)^2 + (w_2 - d_2)^2 + \dots + (w_n - d_n)^2}}{\sqrt{w_1^2 + w_2^2 + \dots + w_n^2}} \quad (2)$$

Formül (2) de gösterilen D noktasının ideal noktadan uzaklığını ölçmek için, atanan her bir ağırlıktan çıkartılıp n kadar atanan ağırlığın toplamına oranlanmasıyla normalize edilmiş uzaklık elde edilir. Bu sayede normalize edilmiş uzaklık 1'den çıkartılarak ters normalize edilmiş uzaklık hesaplanmış olunur. Böylece hesaplanan

finansal kapsayıcılık endeks değerleri 0 ile 1 aralığında değerlere dönüştürülür. Her boyut için eşit ağırlıklandırma uygulandığı için $w_i = 1$ olur ve n boyutlu uzayda $w_i = (1, 1, 1, \dots, 1)$ noktası ile gösterilip FKE için elde edilecek formül 3. aşamadaki gibi olacaktır (Sarma, 2008:5).

$$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(1-d_1)^2 + (1-d_2)^2 + \dots + (1-d_n)^2}}{\sqrt{n}} \quad (3)$$

Tablo 3’de gösterilen finansal kapsayıcılık boyutunun sınıflandırılmış hali düşük, orta ve yüksek şeklinde gruplardan oluşmaktadır. Dolayısıyla yapılan sınıflandırma gerek iller gerekse de hesaplanacak farklı endeks birimleri arasında karşılaştırma yapılmasına imkân tanımaktadır.

Tablo 3. Sınıflandırılmış FKE Değerleri

1	0.000	≤	FKE	<	0.300	-	Düşük
2	0.300	≤	FKE	<	0.500	-	Orta
3	0.500	≤	FKE	≤	Üstü	-	Yüksek

Kaynak: Sarma (2008: 5), Finansal Kapsayıcılık Endeksi

Yukarıda belirtilen yöntem neticesinde oluşturulan Katılım Bankacılığının FKE değerleri 2007 yılından başlayarak 2019 yılına kadar Tablo 4’de iller bazında hesaplanmıştır. Devamında endeks hesaplanmasında yer alan değerlerin boyutları detaylı şekilde 2019 yılı için Tablo 5’de gösterilmiştir.

5.2. Veri

Türkiye’nin 81 ili için elde edilen verilerin 2007 yılında başlayarak 2019 yılına kadar devam etmesi sebebiyle bu yılları kapsayan Katılım Bankacılığının Finansal Kapsayıcılık Endeksi hesaplanmıştır. Hesaplama aşamasında kullanılan veriler BDDK (FinTürk illere göre bankacılık verileri) ve TÜİK’in bölgesel veri tabanı altında yer alan adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden alınmıştır. TÜİK’den alınan veriler nüfus verileridir. Nakdi kredi miktarı ve tasarruf mevduatı miktarı BDDK’dan elde edilmiştir. Bu şekilde boyut endeksleri ve Katılım Bankacılığının FKE oluşturulmuştur. Endeks hesaplanmasında ATM ve hesap sayılarına erişim mevduat bankacılığı için mevcutken katılım bankacılığı için bu verilere ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle ATM ve hesap sayılarına ilişkin veriler endeksin hesaplanmasında kullanılamamıştır.

Tablo 4. Türkiye'deki 81 İl için KBFKE Değerleri (Yüzde Olarak)

Şehir	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ADANA	0.078	0.220	0.221	0.229	0.226	0.232	0.240	0.244	0.240	0.243	0.335	0.221	0.341
ADIYAMAN	0.228	0.103	0.136	0.156	0.150	0.164	0.164	0.159	0.149	0.138	0.243	0.128	0.259
AFYONKARAHİSAR	0.000	0.202	0.199	0.209	0.208	0.218	0.208	0.203	0.193	0.182	0.327	0.211	0.301
AĞRI	0.224	0.000	0.000	0.003	0.038	0.038	0.065	0.062	0.064	0.051	0.175	0.064	0.187
AKSARAY	0.000	0.276	0.294	0.282	0.280	0.295	0.284	0.286	0.341	0.355	0.445	0.343	0.407
AMASYA	0.414	0.063	0.069	0.151	0.154	0.154	0.153	0.154	0.194	0.183	0.276	0.150	0.266
ANKARA	0.272	0.417	0.418	0.475	0.475	0.466	0.461	0.447	0.432	0.453	0.524	0.474	0.554
ANTALYA	0.000	0.274	0.282	0.304	0.307	0.309	0.304	0.272	0.268	0.242	0.332	0.223	0.335
ARDAHAN	0.000	0.000	0.000	0.005	0.007	0.005	0.007	0.004	0.003	0.007	0.142	0.015	0.145
ARTVİN	0.099	0.000	0.000	0.010	0.006	0.008	0.005	0.007	0.005	0.009	0.140	0.004	0.136
AYDIN	0.111	0.103	0.157	0.176	0.163	0.147	0.147	0.173	0.151	0.157	0.266	0.156	0.275
BALIKESİR	0.000	0.115	0.114	0.138	0.150	0.152	0.161	0.172	0.157	0.143	0.279	0.173	0.278
BARTIN	0.294	0.000	0.000	0.020	0.116	0.183	0.186	0.188	0.173	0.123	0.242	0.112	0.232
BATMAN	0.000	0.279	0.310	0.324	0.311	0.335	0.345	0.295	0.269	0.256	0.349	0.239	0.336
BAYBURT	0.000	0.000	0.000	0.050	0.033	0.016	0.059	0.113	0.056	0.037	0.159	0.027	0.158
BİLECİK	0.000	0.000	0.000	0.021	0.018	0.163	0.159	0.172	0.160	0.114	0.229	0.104	0.216
BİNGÖL	0.000	0.084	0.096	0.105	0.102	0.101	0.131	0.143	0.141	0.142	0.259	0.144	0.259
BİTLİS	0.191	0.000	0.000	0.004	0.092	0.095	0.099	0.134	0.127	0.098	0.225	0.094	0.183
BOLU	0.000	0.240	0.231	0.364	0.363	0.393	0.345	0.349	0.350	0.302	0.375	0.257	0.377
BURDUR	0.355	0.000	0.083	0.113	0.103	0.092	0.095	0.145	0.177	0.196	0.303	0.179	0.248
BURSA	0.000	0.343	0.331	0.351	0.346	0.362	0.388	0.388	0.381	0.400	0.468	0.390	0.486
ÇANAKKALE	0.000	0.085	0.107	0.144	0.135	0.168	0.176	0.144	0.145	0.109	0.222	0.108	0.224
ÇANKIRI	0.181	0.000	0.000	0.069	0.154	0.142	0.191	0.202	0.224	0.264	0.387	0.210	0.299
ÇORUM	0.329	0.172	0.182	0.188	0.174	0.185	0.170	0.166	0.195	0.195	0.319	0.206	0.303
DENİZLİ	0.161	0.269	0.278	0.282	0.258	0.254	0.272	0.282	0.295	0.293	0.393	0.289	0.365
DIYARBAKIR	0.260	0.158	0.160	0.174	0.167	0.164	0.174	0.169	0.171	0.173	0.287	0.161	0.282
DÜZCE	0.059	0.337	0.344	0.400	0.378	0.350	0.380	0.373	0.366	0.329	0.397	0.311	0.411
EDİRNE	0.273	0.066	0.067	0.127	0.140	0.127	0.118	0.100	0.116	0.121	0.234	0.105	0.238
ELAZIĞ	0.181	0.244	0.253	0.263	0.265	0.235	0.215	0.230	0.255	0.265	0.407	0.313	0.385
ERZİNCAN	0.165	0.175	0.175	0.313	0.359	0.355	0.336	0.360	0.345	0.303	0.456	0.379	0.464
ERZURUM	0.305	0.172	0.178	0.206	0.201	0.184	0.176	0.178	0.179	0.193	0.315	0.190	0.288
ESKİŞEHİR	0.314	0.251	0.249	0.253	0.259	0.256	0.242	0.226	0.205	0.210	0.331	0.208	0.326
GAZİANTEP	0.000	0.276	0.259	0.286	0.294	0.297	0.306	0.305	0.298	0.304	0.409	0.335	0.439
GİRESUN	0.000	0.056	0.063	0.074	0.149	0.176	0.172	0.181	0.175	0.167	0.267	0.136	0.247
GÜMÜŞHANE	0.000	0.000	0.000	0.020	0.016	0.028	0.118	0.126	0.124	0.125	0.240	0.132	0.254
HAKKÂRI	0.113	0.000	0.000	0.002	0.002	0.001	0.000	0.000	0.002	0.003	0.137	0.002	0.134
HATAY	0.000	0.130	0.146	0.167	0.166	0.153	0.169	0.150	0.171	0.171	0.284	0.169	0.288
İĞDIR	0.312	0.000	0.000	0.002	0.000	0.001	0.001	0.003	0.000	0.000	0.134	0.001	0.184
İSPARTA	1.000	0.324	0.333	0.325	0.332	0.325	0.308	0.336	0.328	0.313	0.423	0.319	0.393
İSTANBUL	0.219	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
İZMİR	0.198	0.214	0.227	0.241	0.257	0.266	0.277	0.241	0.213	0.201	0.312	0.206	0.325
KAHRAMANMARAŞ	0.142	0.177	0.169	0.177	0.163	0.177	0.180	0.212	0.205	0.252	0.356	0.246	0.337
KARABÜK	0.188	0.217	0.265	0.453	0.401	0.368	0.342	0.364	0.363	0.344	0.443	0.308	0.396
KARAMAN	0.000	0.172	0.173	0.263	0.280	0.335	0.346	0.359	0.384	0.375	0.444	0.405	0.468
KARS	0.066	0.000	0.000	0.002	0.060	0.060	0.060	0.065	0.062	0.068	0.196	0.059	0.217
KASTAMONU	0.481	0.120	0.141	0.186	0.194	0.187	0.197	0.204	0.190	0.168	0.294	0.169	0.280
KAYSERİ	0.121	0.414	0.372	0.395	0.374	0.383	0.400	0.400	0.395	0.410	0.500	0.402	0.476
KIRIKKALE	0.000	0.174	0.195	0.207	0.194	0.237	0.231	0.232	0.231	0.194	0.287	0.165	0.270
KIRKLARELİ	0.130	0.060	0.065	0.077	0.086	0.113	0.085	0.105	0.084	0.079	0.192	0.058	0.192
KIRŞEHİR	0.000	0.115	0.122	0.126	0.134	0.180	0.230	0.231	0.218	0.189	0.329	0.268	0.357
KİLİS	0.464	0.000	0.000	0.013	0.010	0.012	0.026	0.025	0.022	0.022	0.150	0.027	0.237
KOCAELİ	0.460	0.404	0.434	0.442	0.444	0.420	0.452	0.439	0.420	0.442	0.504	0.445	0.494
KONYA	0.178	0.421	0.397	0.438	0.440	0.445	0.450	0.449	0.473	0.496	0.569	0.473	0.513
KÜTAHYA	0.239	0.168	0.173	0.195	0.192	0.194	0.216	0.219	0.203	0.195	0.300	0.195	0.299
MALATYA	0.125	0.236	0.228	0.249	0.249	0.239	0.242	0.233	0.213	0.200	0.331	0.218	0.325
MANİSA	0.000	0.117	0.148	0.170	0.165	0.155	0.193	0.195	0.193	0.166	0.282	0.163	0.267
MARDİN	0.146	0.032	0.061	0.072	0.072	0.071	0.108	0.130	0.121	0.115	0.229	0.104	0.215
MERSİN	0.000	0.126	0.131	0.142	0.143	0.156	0.155	0.168	0.178	0.190	0.306	0.213	0.334
MUĞLA	0.000	0.000	0.028	0.056	0.076	0.072	0.099	0.114	0.106	0.098	0.219	0.096	0.202
MUŞ	0.205	0.000	0.000	0.003	0.004	0.040	0.044	0.067	0.063	0.042	0.172	0.036	0.186
NEVŞEHİR	0.000	0.192	0.214	0.232	0.246	0.233	0.307	0.326	0.316	0.303	0.392	0.314	0.403
NİĞDE	0.089	0.000	0.000	0.026	0.134	0.128	0.124	0.157	0.157	0.126	0.232	0.110	0.231
ORDU	0.213	0.114	0.129	0.168	0.167	0.190	0.186	0.221	0.208	0.189	0.287	0.187	0.291
OSMANİYE	0.344	0.190	0.195	0.203	0.234	0.222	0.202	0.197	0.179	0.153	0.263	0.148	0.255
RİZE	0.384	0.324	0.354	0.408	0.376	0.334	0.325	0.330	0.319	0.376	0.524	0.458	0.505
SAKARYA	0.185	0.366	0.327	0.296	0.283	0.243	0.238	0.230	0.235	0.260	0.377	0.259	0.340
SAMSUN	0.122	0.175	0.168	0.166	0.159	0.183	0.199	0.193	0.186	0.187	0.297	0.178	0.290
SİRT	0.000	0.123	0.126	0.265	0.229	0.185	0.214	0.249	0.242	0.224	0.378	0.398	0.467
SİNOP	0.281	0.000	0.000	0.012	0.015	0.017	0.075	0.072	0.064	0.012	0.143	0.010	0.145
SİVAS	0.136	0.260	0.258	0.267	0.270	0.297	0.299	0.306	0.296	0.299	0.408	0.297	0.361
ŞANLIURFA	0.000	0.112	0.112	0.121	0.119	0.134	0.125	0.124	0.125	0.134	0.250	0.124	0.239
ŞIRNAK	0.131	0.000	0.000	0.001	0.001	0.001	0.055	0.056	0.053	0.047	0.170	0.036	0.168
TEKİRDAĞ	0.041	0.223	0.268	0.270	0.269	0.274	0.246	0.243	0.225	0.189	0.286	0.173	0.285
TOKAT	0.359	0.108	0.123	0.136	0.139	0.126	0.134	0.131	0.125	0.114	0.227	0.100	0.217
TRABZON	0.000	0.299	0.279	0.280	0.274	0.303	0.342	0.348	0.350	0.359	0.458	0.350	0.426
TUNCELİ	0.244	0.000	0.000	0.008	0.011	0.008	0.009	0.006	0.006	0.006	0.142	0.008	0.142
UŞAK	0.107	0.285	0.300	0.319	0.323	0.285	0.262	0.253	0.272	0.251	0.377	0.276	0.365
VAN	0.353	0.120	0.119	0.122	0.119	0.110	0.117	0.117	0.109	0.117	0.242	0.113	0.229
YALOVA	0.000	0.367	0.420	0.420	0.406	0.405	0.440	0.490	0.435	0.393	0.488	0.385	0.457
YOZGAT	0.173	0.046	0.050	0.075	0.073	0.111	0.112	0.101	0.125	0.111	0.256	0.132	0.244
ZONGULDAK	0.000	0.156	0.154	0.156	0.168	0.179	0.170	0.174	0.167	0.129	0.242	0.110	0.274

Kaynak: BDDK ve TÜİK' ten elde edilen veriler kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

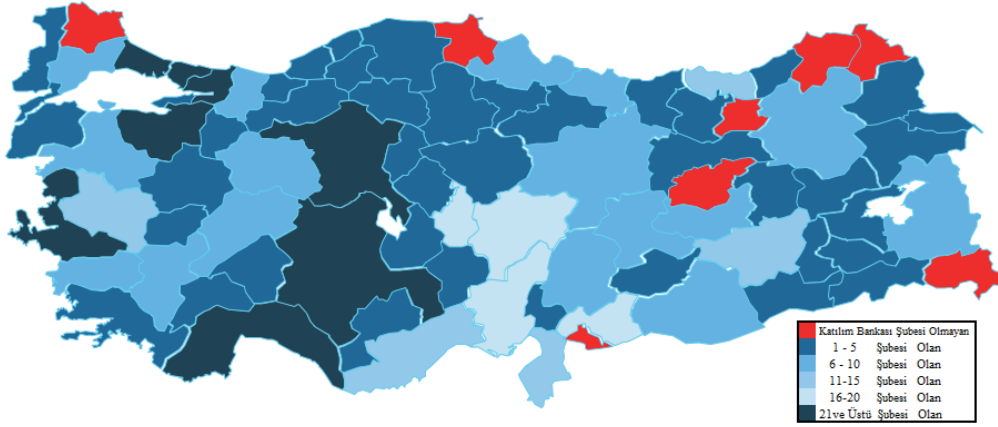
Tablo 5. Türkiye'deki 81 İlin 2019 Yılı İçin KBFKE'nin Boyut Değerleri

Şehir	100.000 Kişi Başına Şube Sayısı		Kişi Başı Nakdi Kredi		Kişi Başı Tasarruf Mevduatı		KBFKE	
	d1	Sıra	d2	Sıra	d3	Sıra	Yüzde	Sıra
ADANA	0.344	30	0.223	17	0.162	38	0.341	25
ADYAMAN	0.267	46	0.045	62	0.135	43	0.259	52
AFYONKARAHİSAR	0.275	45	0.109	36	0.204	28	0.301	35
AĞRI	0.125	72	0.014	73	0.048	71	0.187	71
AKSARAY	0.402	18	0.114	33	0.490	3	0.407	15
AMASYA	0.297	41	0.082	44	0.096	59	0.266	50
ANKARA	0.534	8	0.611	2	0.346	10	0.554	2
ANTALYA	0.399	19	0.155	22	0.168	37	0.335	29
ARDAHAN	0.000	76	0.029	66	0.009	78	0.145	77
ARTVIN	0.000	77	0.002	80	0.006	80	0.136	80
AYDIN	0.331	32	0.090	40	0.091	62	0.275	46
BALIKESİR	0.299	40	0.102	38	0.113	53	0.278	45
BARTIN	0.169	65	0.079	47	0.095	60	0.232	61
BATMAN	0.330	33	0.115	32	0.272	19	0.336	28
BAYBURT	0.000	78	0.010	75	0.074	65	0.158	76
BİLECİK	0.152	70	0.063	55	0.072	66	0.216	67
BİNGÖL	0.239	53	0.026	70	0.184	33	0.259	51
BİTLİS	0.096	73	0.027	68	0.049	70	0.183	74
BOLU	0.423	14	0.228	16	0.211	27	0.377	20
BURDUR	0.247	49	0.064	54	0.097	58	0.248	55
BURSA	0.591	5	0.341	8	0.324	13	0.486	6
ÇANAKKALE	0.247	50	0.026	71	0.057	68	0.224	64
ÇANKIRI	0.342	31	0.061	57	0.194	30	0.299	36
ÇORUM	0.315	38	0.156	21	0.128	45	0.303	34
DENİZLİ	0.322	36	0.291	11	0.192	31	0.365	22
DIYARBAKIR	0.248	48	0.103	37	0.169	36	0.282	43
DÜZCE	0.426	13	0.265	13	0.280	17	0.411	14
EDİRNE	0.242	52	0.072	49	0.058	67	0.238	59
ELAZIĞ	0.396	20	0.232	15	0.253	21	0.385	19
ERZİNCAN	0.712	2	0.109	34	0.479	4	0.464	10
ERZURUM	0.307	39	0.090	41	0.153	41	0.288	40
ESKİŞEHİR	0.377	21	0.098	39	0.217	26	0.326	31
GAZİANTEP	0.404	16	0.412	5	0.254	20	0.439	12
GİRESUN	0.224	60	0.065	51	0.112	55	0.247	56
GÜMÜŞHANE	0.203	61	0.062	56	0.156	39	0.254	54
HAKKÂRİ	0.000	79	0.000	81	0.000	81	0.134	81
HATAY	0.246	51	0.116	31	0.176	34	0.288	41
İĞDIR	0.168	66	0.006	78	0.008	79	0.184	73
İSPARTA	0.376	22	0.128	30	0.432	7	0.393	18
İSTANBUL	1.000	1	1.000	1	1.000	1	1.000	1
İZMİR	0.329	34	0.223	18	0.123	48	0.325	32
KAHRAMANMARAŞ	0.232	58	0.310	10	0.169	35	0.337	27
KARABÜK	0.404	17	0.238	14	0.278	18	0.396	17
KARAMAN	0.660	3	0.142	26	0.472	5	0.468	8
KARS	0.234	57	0.026	69	0.042	72	0.217	66
KASTAMONU	0.353	26	0.069	50	0.113	54	0.280	44
KAYSERİ	0.547	7	0.287	12	0.380	8	0.476	7
KIRIKKALE	0.236	55	0.056	58	0.187	32	0.270	48
KIRKLARELİ	0.092	74	0.078	48	0.032	74	0.192	70
KİRŞEHİR	0.275	44	0.376	6	0.141	42	0.357	24
KİLİS	0.235	56	0.013	74	0.122	49	0.237	60
KOCAELİ	0.617	4	0.361	7	0.316	14	0.494	5
KONYA	0.569	6	0.314	9	0.459	6	0.513	3
KÜTAHYA	0.346	28	0.053	59	0.198	29	0.299	37
MALATYA	0.293	42	0.135	28	0.241	23	0.325	33
MANİSA	0.279	43	0.088	43	0.107	56	0.267	49
MARDİN	0.160	69	0.040	64	0.083	64	0.215	68
MERSİN	0.345	29	0.129	29	0.234	24	0.334	30
MUĞLA	0.136	71	0.050	61	0.050	69	0.202	69
MUŞ	0.164	68	0.004	79	0.020	79	0.186	72
NEVŞEHİR	0.442	12	0.219	19	0.290	16	0.403	16
NİĞDE	0.184	62	0.052	60	0.106	57	0.231	62
ORDU	0.355	25	0.081	45	0.134	44	0.291	38
OSMANIYE	0.248	47	0.065	52	0.115	52	0.255	53
RİZE	0.487	11	0.487	4	0.326	12	0.505	4
SAKARYA	0.325	35	0.149	23	0.250	22	0.340	26
SAMSUN	0.322	37	0.081	46	0.154	40	0.290	39
SİİRT	0.405	15	0.585	3	0.219	25	0.467	9
SİNOP	0.000	80	0.009	76	0.029	75	0.145	78
SİVAS	0.366	23	0.088	42	0.365	9	0.361	23
ŞANLIURFA	0.177	63	0.064	53	0.128	46	0.239	58
ŞIRNAK	0.063	75	0.021	72	0.033	73	0.168	75
TEKİRDAĞ	0.349	27	0.109	35	0.092	61	0.285	42
TOKAT	0.164	67	0.042	63	0.086	63	0.217	65
TRABZON	0.496	9	0.209	20	0.337	11	0.426	13
TUNCELİ	0.000	81	0.008	77	0.020	76	0.142	79
UŞAK	0.361	24	0.146	24	0.309	15	0.365	21
VAN	0.177	64	0.037	65	0.120	50	0.229	63
YALOVA	0.494	10	0.141	27	0.568	2	0.457	11
YOZGAT	0.238	54	0.029	67	0.128	47	0.244	57
ZONGULDAK	0.224	59	0.144	25	0.119	51	0.274	47

Kaynak: BDDK ve TÜİK' ten elde edilen veriler kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Bu değerlerden yola çıkarak Türkiye'deki Katılım Bankacılığının gelmiş olduğu nokta harita üzerinde değerlendirilmiştir. Harita 1'e bakıldığında Katılım Bankacılık hizmetlerini sunan Katılım Bankacılığı şube sayılarının iller arasında büyük farklılıklar olduğu ve 8 ilde (Kilis, Kırklareli, Sinop, Hakkâri, Tunceli, Bayburt, Artvin ve Ardahan) Katılım Bankacılığı faaliyetlerini yürüten şubelerin bulunmadığı görülmektedir (PBAT, 2019). Ancak Kilis ve Kırklareli'nde şube hizmeti sağlanmasa da kamu bankaları aracılığıyla pencere hizmeti sağlanarak katılım bankacılığı hizmetleri kısmen de olsa sağlandığı söylenebilir. İllerin şube sayılarının nüfusa oranlanmasıyla elde edilen erişim boyutunda bulgular kişi başına düşen şube miktarını ifade etmektedir. Şubelere ulaşabilen kesimin bir şubeye düşen kişi sayısı nasıl bir hizmet aldığına göstergesidir.

Harita 1. Türkiye'de 2019 Yılı İçin Katılım Bankacılığına Ait Şube Sayıları

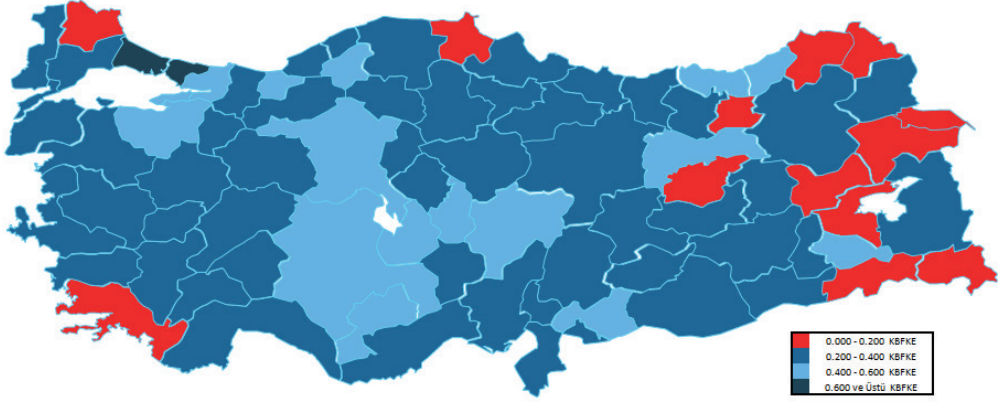

Harita 1'e bakıldığında büyük şehir ve büyük şehir statüsünde bulunan illerde Katılım Bankacılığının yaygınlaştığı saptanmıştır. Türkiye'de genel anlamda birçok ilin ise (İç Anadolu Bölgesi'nin orta kesimleriyle Karadeniz Bölgesi'nin batı kesimleri ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bir kısmı) 1-5 arası şube sayısına sahip olduğu görülmektedir. Kullanıcıların erişemediği finansal piyasalarda kredi kullanmaları ve tasarruflarını bu bankalar aracılığıyla sağlamaları pek mümkün görülmemektedir.

Oluşturulan bu boyutlar neticesinde Türkiye genelinde Katılım Bankacılığının FKE değerlerinin gösterildiği Harita 2'ye bakıldığında; 2019 yılına ait KBFKE değerlerinin büyük çoğunluğunun 0.00-0.200 arasında yer alarak düşük düzeye sahip olduğu görülmektedir. İstanbul, Ankara, Konya, Rize ve Kocaeli illerinin yüksek KBFKE değerine sahip olduğu ve orta KBFKE değerine sahip illerin ise benzer şekilde büyük bir çoğunluğu oluşturduğu saptanmıştır. Bunun yanında Bursa, Yalova, Düzce, Karabük,

Aksaray, Karaman, Nevşehir, Kayseri, Gaziantep, Erzincan, Trabzon ve Siirt illeri ise orta Katılım Bankacılığının FKE düzeyine sahiptir.

Harita 2. Türkiye’de 2019 Yılı İçin Katılım Bankacılığına Ait FKE Değerleri

2019 yılı için düzey değerinde elde edilen ilk beş ve son beş ilin KBFKE değerleri Tablo 6’da gösterilmektedir. Katılım Bankacılığının FKE hesaplamasında kullanılan düzey değerlerinin yer aldığı tabloda her bir boyutun hesaplanma aşamasında nasıl katkısının olduğu ve boyutlar arasındaki değişimler göstergelerle incelenebilmektedir.

Tablo 6. İlk Beş ve Son Beş İlin 2019 Yılı İçin Düzey Değerleri

	İller	100.000 Kişi Başına Şube Sayısı	Kişi Başı Nakdi Kredi	Kişi Başı Tasarruf Mevduatı
İlk beş ilin	İSTANBUL	1.000	1.000	1.000
	ANKARA	0.534	0.611	0.346
	KONYA	0.569	0.314	0.459
	RİZE	0.487	0.487	0.326
	KOCAELİ	0.617	0.361	0.316
Son beş ilin	HAKKÂRİ	0.000	0.000	0.000
	ARTVİN	0.000	0.002	0.006
	TUNCELİ	0.000	0.008	0.020
	SİNOP	0.000	0.009	0.029
	ARDAHAN	0.000	0.029	0.009

Kaynak: BDDK ve TÜİK’ ten elde edilen veriler kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde KBFKE hesaplamasında kullanılan boyut değerlerine göre ilk beş sırada yer alan iller sırasıyla İstanbul, Ankara, Konya, Rize ve Kocaeli’dir. İstanbul ilinin tüm değer bakımından birinci sırada olduğu görülmektedir. 100.000 kişi başına şube sayısı boyutunda İstanbul’dan sonra Kocaeli ili ikinci sırada yer alırken Ankara ilinin de kişi başı nakdi kredi boyutunda ikinci sırayı aldığı dikkat çekmektedir.

Konya ilinde ise kişi başına tasarruf miktarı boyutunda İstanbul ilinden sonra ikinci sırada yer alarak tasarrufların yüksek oranda Katılım Bankacılığı kuruluşlarında sağlandığına işaret eder. Son beş sırayı paylaşan iller ise Hakkâri, Artvin, Tunceli, Sinop ve Ardahan'dır. Bu iller içerisinde 100.000 kişi başına şube sayısı boyutunun sıfır olması bu illerde Katılım Bankacılığı faaliyetlerini gerçekleştirebilecek bir şubenin olmadığını ifade etmektedir. Diğer boyutlar bakımından da oldukça düşük değerlere sahip olmaları buralarda bu hizmetlerden çok düşük seviyede yararlanıldığını göstermektedir.

Genel anlamda Katılım Bankacılığı hizmetleri her geçen seneye birlikte gelişimini sürdürmekte ve faaliyet alanını genişletmektedir. Bu sayede finansal kapsayıcılık düzeyinin artmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

6. Sonuç

Öncelikle çalışmada Türkiye'nin geleneksel bankacılık sisteminin içinde yer alan katılım bankacılığının finansal piyasaverileri kullanılarak katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksini ölçmek amaçlanmıştır. Çalışmayı özgün kılan husus, 2007-2019 yılları arasında Türkiye'nin 81 ili için katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksi'nin hesaplanmış olmasıdır. Hesaplanan endeks sayesinde illerde yaşayan bireylerin katılım bankacılığı anlamında faaliyette bulunan finansal piyasalara ne ölçüde eriştikleri ve kullandıkları ortaya çıkarılmıştır. Böylece hesaplanan bu endeks ile özellikle dini gerekçeleri öne sürerek kendisini finansal piyasalardan dışlayan veya dışlanmış kabul eden bireylerin, katılım bankacılığı yoluyla finansal piyasalara erişimleri ve kullanımları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu sayede Türkiye için katılım bankacılığının finansal kapsayıcılık endeksi hesaplanmış ve literatüre kazandırılmıştır.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda finansal kapsayıcılığa ilişkin olarak yapılan bu araştırmada aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır.

- Türkiye'de katılım bankacılığının dahil olduğu finansal sistem ne kadar kapsayıcıdır?
- Türkiye'de iller arasında katılım bankacılığı finansal kapsayıcılık endeksi açısından farklılık var mıdır?
- Türkiye'de katılım bankacılığı sisteminin gelişimi finansal kapsayıcılığı artırır mı?

Oluşturulan endeksler neticesinde kapsayıcı bir finansal sistem oluşturmak için tüm kullanıcıların finansal ürün ve hizmetlere erişebilmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve süreçleri iyileştirmek hedefi içinde olunması gerekmektedir.

Türkiye gibi müslüman nüfusun yoğun bir şekilde hayatlarını sürdürdüğü ülkelerde katılım bankaları gün geçtikçe faaliyetlerini arttırmakta ve önem kazanmaktadır. Bu nedenle finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulurken katılım bankacılığının ürün ve hizmet yelpazesinin de değerlendirilmesi çok boyutlu bir endeksin oluşturulmasına zemin hazırlayacak ve finansal kapsayıcılığın ölçülmesinde daha sağlıklı bir yol alınmasını sağlayacaktır.

Finansal kapsayıcılığın yaygınlaşmasıyla birlikte daha düşük FKE'ne sahip illerde ekonomik refahın artacağı beraberinde yoksulluğu azaltan etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla finansal kapsayıcılığın gelişmesiyle beraber düşük kapsayıcılık düzeyine sahip illerin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı bu sayede illerin ekonomik olarak ilerlemesine katkıda bulunacağı tahmin edilmektedir. Açıkcası bu durum yetişkin bireylerin tasarruflarını finansal piyasalar aracılığıyla gerçekleştirmeyle birlikte piyasada bir nakit akışının sağlanacağına işaret eder. Beraberinde nakit ihtiyacı güden piyasaların canlanmasına ve ticari teşebbüste bulunan girişimcilere desteğin sağlanmasına imkân tanıyacaktır.

7. Tartışma ve Öneri

Daha kapsayıcı bir finansal piyasa oluşturabilmek için gittikçe ivmelenen bir gelişim gösteren katılım bankacılığı sistemi iletasarrufların bu sistem içerisinde değerlendirilebileceği düşünülebilir. Böylece dini değerlerini gerekçe göstererek kendini klasik bankacılık sistemi dışında tutma eğilimi gösterenlerin tasarruflarını yastık altı tabir edilengerek döviz gerekse de altına yöneltmelerinin önüne geçilebileceği değerlendirilebilir. Bu da finansal piyasa dışında kalan kaynakların katılım bankacılık sistemi ile finansal piyasalara dahil edilmesine neden olabilecektir. Bunun için bireylerin kolaylıkla katılım bankacılığı sistemine erişimleri ve finansal piyasaları daha fazla kullanımlarının sağlanması beklenmektedir. Ancak belirli bir gelişme gösteren katılım bankacılığı sistemindeki bu gelişme hızı finansal kapsayıcılığı beklenen düzeyde artırmakta mıdır?. Bu sorunun cevabı üzerinde tartışmak ve katılım bankacılığı sisteminin tercih nedenleri üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Kaynakça

1. Arora, Rashmi Umesh (2010), Measuring Financial Access, Griffith University, Discussion Paper Economics 7, ISSN1837-7750, s.1-50.
2. Beck, Thorsten, Demirguc-Kunt Asli, Levine Ross (2005), "Law and Firms' Access to Finance", American Law and Economics Review, s.210-223.
3. Beck, Thorsten, Demirguc-Kunt Asli, Levine Ross (2007), "Finance, Inequality And The Poor", Journal of Economic Growth, forthcoming, s.1-9.
4. Beck, Thorsten, Demirguc-Kunt Asli, Martinez Peria Maria Soledad (2006), Banking Services for Everyone? Barriers to Bank Access And Use Around The World, The World Bank Economic Review, 22(3), s.1-60.
5. Beck, Thorsten, Demirguc-Kunt Asli, Martinez Peria Maria Soledad (2005), Reaching out: Access to and Use of Banking Services Across Countries, Journal of Financial Economics, 85, s.1-52.
6. Burgess, Robin, Pande Rohini (2004), "Can Rural Banks Reduce Poverty? Evidence from the Indian Social Banking Experiment", American Economic Review, 95, s.1-30.
7. Chakravarthi, Rangarajan (2008), Report of the Committee on Financial Inclusion, Government of India.
8. Chakravarty, Satya R, Pal Rupayan (2010), Measuring Financial Inclusion: an Axiomatic Approach, Indira Gandhi Institute of Development Research (IGIDR) WP-2010-003, s.1-38.
9. Crabtree, Steve (2010), Religiosity Highest in World's Poorest Nations, Washington, D.C.31.
10. Demirguc-Kunt, Asli, Klapper Leora (2012), Measuring Financial Inclusion: The Global Findex Database, Policy Research Working Paper 6025, The World Bank, s.1-61.
11. Demirguc-Kunt, Asli, Klapper Leora, Randall Douglas (2013), Islamic Finance and Financial Inclusion Measuring Use Of And Demand For Formal Financial Services Among Muslim Adults, Policy Research Working Paper 6642, The World Bank, s.1-45.

12. Demirgüç-Kunt, Aslı, Klapper Leora, Singer Dorothe, Oudheusden Peter Van (2015), The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion Around the World, Policy Research Working Paper 7255, World Bank, s.1-97.
13. Er B., Ergün T. ve Güneysu Y. (2016). Katılım Bankalarının Finansal Erişime Etkisi: Türkiye Örneği. International Joint Conference on Islamic Economics and Finance, İstanbul
14. Gallup Center for Muslim Studies. (2010), Religious perceptions in America: With an in-depth analysis of US attitudes toward Muslims and Islam.
15. Gupte, Rajani, Venkataramani Bhama, Gupta Deepa (2012), "Computation Of Financial Inclusion Index For India", Procedia-Social and Behavioral Sciences, 37, s.133-149.
16. Gündüz, Murat, Özyıldırım Yunus (2019), "Türkiye'de İllere Göre Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Ölçülmesi", Bankacılık Dergisi, Sayı 111, s.52-70.
17. Honohan, Patrick (2007), "Cross Country Variation In Household Access To Financial Services", Paper prepared for the World Bank Conference on Access to Finance, March s.1-38.
18. IFSB. (2019). Published standards. Erişim Tarihi: 25.11.2020, <https://www.ifsb.org/download.php?id=5358&lang=English&pg=/sec06.php>
19. Işık, İhsan (2011), Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. Ankara.
20. Kempson, Elaine (1994), Outside The Banking System: A Review Of Households Without A Current Account, Research Paper, Great Britain. Social Security Advisory Committee, London: H.M.S.O.
21. Kempson, Elaine, Whyley Claire (1999), Kept Out Or Opted Out? Understanding And Combating Financial Exclusion, The Policy Press. Bristol, s.1-60
22. Mersland, Roy, Øystein Strøm Reidar (2009), "Performance And Governance In Microfinance Institutions", Journal of Banking & Finance, 33(4), s.662-669.
23. Mohieldin, Mahmoud, Iqbal Zamir, Rostom Ahmed, Fu Xiaochen (2011), The Role Of Islamic Finance In Enhancing Financial Inclusion In Organization Of Islamic Cooperation (OIC) Countries, Policy Research Working Paper 5920, World Bank, Washington DC, s.1-61.

24. Morgan, Peter J., Pontines Victor (2014), Financial Stability and Financial Inclusion, ADBI Working Paper Series, (No.488), s.1-18.
25. Naceur, Sami Ben, Barajas Adolfo, Massara Alexander (2015), Can Islamic Banking Increase Financial Inclusion?, IMF Working Paper 15/31, s.1-41.
26. PBAT (2019). Member Banks. Participation Banks Association of Turkey. Retrieved from: <http://www.tkbb.org.tr/memberbanks>, erişim tarihi: 30.09.2020
27. Peachey, Stephen, Alan Roe (2006), "Access to Finance, Measuring the Contribution of Savings Banks", World Bank Savings Institute.
28. Prathap, Sangeetha K (2011), "Financial Inclusion of Fisher Households in Coastal Kerala-Role Of Microfinance", Thesis. Cochin University of Science and Technology.
29. Sarma, Mandira (2008), "Index of Financial Inclusion", Working paper 215, Indian Council for Research on International Economic Relations, s.1-20.
30. Sarma, Mandira (2010), "Index of Financial Inclusion", CIRD Discussion Paper, s.10-18.
31. Sarma, Mandira, Pais Jesim (2011), "Financial Inclusion And Development: A Cross Country Analysis", Journal of International Development, 23(5), s.613-628.
32. Seman, Junaidah Abu (2016), Financial Inclusion: The Role Of Financial System And Other Determinants, Salford Business School University of Salford, United Kingdom. s.1-272.
33. Seven, U., Yassa, A. D. ve Yılmaz, F. (2020). Finansal Kapsayıcılık: Türkiye ve Dünya Karşılaştırması (No. 2004). Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey.
34. Türkiye Bankalar Birliği (2019), Bankaların Aktiflere Göre Sektör Payları. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>
35. United Nations Development Programme (2019), Islamic Finance and Impact Investing, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html> erişim tarihi: 01.10.2020
36. World Bank (2005), World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/>

dbank.org/source/world-development-indicators

37. World Bank (2014), Financial Inclusion. Global Financial Development Report. International Bank for Reconstruction and Development.
38. Yorulmaz, Recep (2013). Construction of a regional financial inclusion index in Turkey. Journal of BRSA Banking and Financial Markets, 7(1), 79-101.
39. Zhijun, Wang (2007), "Financial Exclusion: The Experiences Of The United Kingdom", World Economy Study, s.2-12.
40. Zulkhibri, Muhamed (2016), "Financial İncclusion, Financial İncclusion Policy And Islamic Finance", Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies, 9(3), s.303-320.